

Anna Plišková
Prešovská univerzita v Prešove
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry
anna.pliskova@unipo.sk

UDK 821.161.2(497.11) : 811.162.4'246.2

Zdenka Citriaková
Prešovská univerzita v Prešove
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry
zdenkacitriakova@gmail.com

Kvetoslava Koporová
Prešovská univerzita v Prešove
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry
kkoporov@gmail.com

РУСИНСКО-СЛОВАЦКЫЙ БІЛІНГВІЗМ НА ФОНІ СУЧАСНОГО РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА¹

Абстракт: Стаття є заміряна на проблематику білінгвізму в русинськоязычнім отружінню і на способы ёго реалізації в кождоденній комунікації. Ёствованя і розвой русинського языка в контексті мінорітно-маєрїтного білінгвізму несе шпецїфічны знакы, якы представляємо на базі аналізу аудіозаписів зробєных міджі невеликов взорков молодой генерации репрезентантів. В статі тыж представляємо окремы тїпы білінгвізму, замірюємо ся на білінгвалну выхову і тїпы білінгвалных родин, якы мож на фоні русинського білінгвізму выдїлити. На конєць вывертаємо закорїнены пересвідчїня о негатївнїм впливі білінгвізму на комунікачнїй, менталнїй і псіхічнїй розвиток дїтїны.

Ключовы слова: Русинсько-словацкый білінгвізм. Замїнєваня кодів. Языкы пожычкы. Білінгвална выхова. Русинський язык

Вопрос літературного языка Русинів на Словакії і в цілім карпатськїм регіоні здобыв по році 1989 в русинськїм народнїм русї домінантну позицію. Як знаме, проблема літературного языка карпатських Русинів ся рішала довгы стороча і была все повязана з рішанєм проблемы їх народной ідентїчности.²

1 This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0689-12.

2 Tolstoj, N. I. (1996). *Úvodom*. In: Magocsi, P. R., ed. *A new Slavic Language is born. The Rusyn Literary Language of Slovakia./Zrodil sa nový slovanský jazyk. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku* (xiii-xiv). New York: Columbia University Press.

Виходячі з доступної нам літератури³ можемо сконштатовати, же Русини у своїй історії в багатьох потерпіли як од добовых політичних режимів, так і од неєднотной інтелігенції, котра не была способна таких компромісів, вдяка котрым бы ся была зєднотила на єдній конкретній языковій основі, котра бы ся могла стати фундаментом на сформованя їх властного літературного языка.⁴ Аж по році 1989, в новій політичній сітуації в середній і виходній Европі, карпатськы Русини наново пробувають активізовати свої силы і ангажовати ся за свої народностны права і літературный язык.⁵ Нова політична сістема їм таж доволила сформовати свої новы культурны організації,⁶ котры, окрем іншого, апеловали на выдаваня публікацій в материнськім языку, што іщі веце выкликало неодкладну потребу кодифікації языка.

1. МІНОРИТНИЙ ЯЗЫК В КОНТЕКСТІ МІНОРИТНО-МАЄРИТНОГО БІЛІНГВІЗМУ

На прикладах формованя розлічных етнічных груп, враховано карпатських Русинів, учены пришли к заключіню, же язык є єдним з основных знаків етнічности.⁷ Язык як такий у кожній громаді грає і барз міцну емоціоналну роль. Важнов темов, яка повязана з білінгвізмом і етнічностєв, є проблематика народностных меншын і меншыновых языків. Про їх захованя є потрібна підпора з боку штату,⁸ але і активный общественный живот

- 3 Магочій, П. Р. (2004). Языковый вопрос. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich : Русинський язык* (85-112). Redaktor naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. Далшу бібліографію к русинському языковому вопросу позерай в: Бібліографія. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich : Русинський язык* (453-469). Redaktor naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej; Дуліченко, О. - Магочій, П. Р. (2010). Мовне питання. In: Магочій, П. Р. - Поп, І.: *Енциклопедія історії іа культури карпайських русинів* (501-509). Ужгород: Видавництво В. Падяка.
- 4 Plišková, A. (2013). Alexander Duchnovič ako produkt dobových jazykových koncepcii. In: Coranič, J., ed. *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí III* (299-310). Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove.
- 5 Magocsi, P. R. (1996). Rusínska jazyková otázka znova nastolená. In: Magocsi, P. R., ed. *A new Slavic Language is born. The Rusyn Literary Language of Slovakia./Zrodil sa nový slovanský jazyk. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku* (16-40). New York: Columbia University Press; Плішкова, А. (2008). *Русинський язык на Словеньску*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.
- 6 Перша новодоба русинська організація vznikла в апрілі 1989 року в Польщі *Сішоваришья Лемків*. Поступно vznikали русинські організації в далших країнах карпатського ареалу: *Общество карпайських Русинів* в Україні (1990), *Русинська оброда на Словакії* (1990), *Сіолочностій трипашелів Підкарпайської Руси* в Чехах (1990), *Руська майка* в Сербії (1990). В році 1991 тоты організації створили *Свішовий конгрес Русинів*. Пізніше vznikли: *Організація Русинів у Магарьску* (1992), *Културне общество Русинів у Румунії* (2000) і організація *Руснак* у Хорватії (2003), котры поступно ся тьж стали членами Світового конгресу Русинів.
- 7 Šatava, L. (2001). *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo.
- 8 Plišková, A. (2015). Rusínsky jazyk v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Русинський літературный язык на Словакії : 20 років кодифікації. Зборник рефератів з IV.*

самых народностных меншын, їх хотїня і намаганя передавати язык своїм потомкам, і так го заховати.

Міджі чутливы і актуалны вопросы жывота людей, котры принадлежать к даякій меншынї, належить властна народна ідентичность, роль народной ідентичности при выбераню партнера, выхова дітей, самоусвідомлїня і народна гордость. Кідь член меншынового етніка собі выбере за животного партнера члена маєрїтного народа, а сам без проблемів комунікує двома языками, може стояти перед проблемов – ці має змысел свої діти учїти язык своїй народностной меншыны? Ці про них не буде лїпше і простїше – з практичных прїчин – навчїти ся лем язык маєрїты?

Подля чеського ученого Леоша Шатавы,⁹ репрезентанты захованя меншыновых языків приходять з двома аргументами:

1. *Ідеалїстїчна* аргументація підкреслює красу традицій, і є формулована емоціонално. Подля антропологів Сепїра (E. Sapir) і Ворфа (B. L. Whorf) язык значїть веце як лем слова – є ключом до світа, зато же люде через него назерають на світ самобытным способом. Каждый язык так створює шпецїфічну візію реалїты, на основї котрой ся пак творить „сполочна память етніка“. Кідь пропаде язык, пропаде і єго світ.
2. *Практїчна* аргументація підкреслює практичны выгоды, якы про дїтвака выходять з білінгвізму. Належить міджі них і способность скорїше принимати значїня слов і розумїти їх релатївность, з чїм є повязаный і розвиток абстрактного думаня.

Етнічна ідентичность наповнює людську потребу сполуналежности, братства, корїня і безпечности. Словацька етнологїчка Марта Ботїкова¹⁰ як найважнїший і найвеце выдїлюючий атрїбут культуры етнічных меншын уводить *сїнкрейїзм*. Подля неї є заступеный у вшыткых компонентах етнічности, то значїть і у вшыткых проявах культуры, враховано языка. Є фактором, на основї котрого є білінгвізм універзалным і закономірным явом каждой етнічной меншыны а к єго найвызначнїшым знакам належить процесуалность. Іде о неперестанный ток змін у часї, наслідком яких настав, причїм характер білінгвізму ся мїнить в кожїй новїй генерації той-котрой мїнорїты. Подля чеського ученого Яна Прухы,¹¹ з терміном *ейнічна ідентїчностїь* ся згодує термін *ейнічна свїдомостїь*. Тота має два компоненты – компонент *когнїтивный* і компонент *емоціональный*. Когнїтивный компонент

Мїджїнародної конгресу русиньскоїо языка, Пряшїв, 23. - 25. 9. 2015 (202-231). Зост. К. Копорова. Пряшїв: Пряшївска універзїта в Пряшовї – Інштїтут русиньского языка і культуры.

9 Šatava, L. (2001). *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo.

10 Botiková, M. (2002). *Bilingvismus v životě etnických minorít*. In: Štefánek, J. (red.). *Bilingvismus. Minulost, přítomnost a budoucnost* (44). Bratislava: Academic Electronic Press.

11 Průcha, J. (2004). *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál.

обсягує знання о своїм етнічним походженю, емоціональний компонент є барз субективний, бо дотыкаться ввнаторного переживаня чоловіка, ёго емоцій повязаных з ёго етнічнов ідентичностёв. Ключовыма областяма є способ выражіня емоцій в різных културах, култура (етікета, слушность) комунікації, способ (штіл) комунікації і под. Кідь бісідовати за выражіня емоцій, то треба спомянути, же про славянськы етнічны группы є характерне хоснованя демінутівів. Таким способом і Русины выражають емоціональность посередництвом языка. Наприклад, Англічане таким способом – языком выразити емоціональность не докажут. В области културы (етікеты, слушности) комунікації є про Славянів, в тім числі і Русинів, важне розлишовати „тыканя“ і „выканя“. „Тыканя“ означує векшу міру інтїмности і рівноцінности партнерів у комунікації. „Выканём“ превказуєме почливость партнерови в комунікації і підкреслюєме формальность комунікації. До англїцького языка з граматїчного боку докінця не мож ани переложыти слова „тыканя“ і „выканя“.

Языкы як і їх діалекты суть позначены впливом іншых, домінантных языків. Бісїдуєчі о материнськїм языку карпатських Русинів, то з многих прїчїн платить дуплом. Доказом повїдженого є бісїда главно молодой генерации Русинів, до якой дінамїчно проникають різны чужоязычны слова, але таксамо і цілы языковы коншструкції, котры до значной міры в ся прїнимаєчім діалектї або адаптуєт, або прїнимають ся у своїй орігїналній формї, т. з. абсолютно ся ігнорує їх адаптация до прїнимаєчого языка.¹² Внаслідку того настає неприязна сїтуація про язык Русинів, коли наймолодша генерация зачїнаєт ігноровати шпецїфічны знакы свого языка і перестає адаптовати перевзяты слова до морфологїчної і фонологїчної шструктуры своего языка. Така сїтуація собі выжадує акутне рїшаня, бо кідь ся з языка вытїсняють ёго основны фонологїчны знакы, поважованы в каждїм языку за найстабільнїшы, русиньскы діалекты поступно страчають свою „ідентичность“ і автентичность. Думаєме собі, же якраз 21. стороча, характерїстїчне глобалїзацієв Европы і сївіта, буде про русиньскый язык найвекшым экзаменом способности „пережыти“ мїджі „силнїшыма“ языками.

На русиньскый язык на Словакїї має самособов найбївшый вплив словацькый язык. З языкового боку Русины на Словакїї суть уж у великій мїрі асімілованы, а зато як найважнїшу проблему з оглядом на народну перспектїву Русинів видїме заведжїня, респ. змїцнїня позїції русиньского языка в

12 Ябур, В. (2015). Проблемы граматїчных категорїй роду і паду перевзятых субстантївїв в русиньскїм языку. In: *Русиньскый лішераїшурный язык на Словакїї : 20 років кодїфікації. Зборник рефератїв з IV. Міджінародної конгресу русиньскої языка, Пряшїв, 23. - 25. 9. 2015* (56-65). Зост. К. Копорова. Пряшїв: Пряшївска універзіта в Пряшовї – Інштїтут русиньского языка і културы.

школьській системі,¹³ жебы якраз тота наймолодша генерація была підхоплена і могла ся навертати к языковій і культурній дідовизні своїх предків. У других країнах, де жыють Русины, суть то тыж языки сусідніх маєрітних народів, під впливом котрых язык Русинів зазнає значных трансформацій на різних языковых уровнях.

Ствовања і розвой такого мінорітного языка в контексті мінорітно-маєрітного білінгвізму несе шпеціфічны знакы, якы бы сьме хотіли представити на базі аналізу аудіозаписів зробеных міджі невеликовх взорков молодой генерації, репрезентантів того дінамічного феномену. Выслідком словацько-русиньского білінгвізму є, же з генерації на генерацію дінамічно слабне позіція меншынового русиньского языка в самій русиньській громаді, не бісідуючі уж о офіціалных сферах вжывања русиньского языка.¹⁴

Розлічны дефініції пописують білінгвізм як способность повно комунікувати двома языками. Але фактом є, же ани білінгвалный чоловік не знає цалком вшытко назвати в обидвох языках. Прічінов може быти факт, же то переважно ани не потребує. Покры єден язык є про нєго языком комунікації в родині, не потребує ту хосновати таку термінологію, яку хоснує в комунікації другим языком в роботі або в школї. А наспак, при бісіді з малыма дітми выберають інакшу лексічну засобу і інакшы фразы, як в бісіді з колегами в роботі. В тім контексті ся веце прихылюєме к назераню лінгвістів, котры посуджують білінгвізм з боку языковых компетенцій, якы выходять з потреби хоснованя языка. Так уж не мож білінгвізм посуджовати з погляду перфектных знань языка. Білінгвалный чоловік досправды часто хоснує розділны варіації (формы, варієты) языка (штандартну, субштандартну, діалектну) в різних сітуаціях, зато в каждім языку знає ліпше выразити дашто інше. Але і так розумить вшыткому, што чує од других людей в обидвох языках. Проблемы ся вказують тогды, кідь білінгвіста має бісідувати на даякы темы лем в єднім языку. Обидва языки білінгвісты суть вязаны на конкретну сітуацію, а зато їх мож тяжко порівнєвати. Русиньский язык є з многих прічін доста тяжкый на выражіня думок хоцьякой темы бісіды, бо має лімітовану лексічну базу а скоро нулову термінологію про дакотры сферы. Вжывателі хоснують словацькый язык в одборнім выражіню уж в такой мірі, же лексічны єдиніці перебраны з выходославянських языків або властны неологізмы не мусять быти шыроковх громадыв пріяты. Переважно тыж платить, же єден язык домінує над другим, а то тот, котрый чоловік

13 Plišková, A. (2014). Rusínsky jazyk vo vzdelávacom systéme Slovenskej republiky a v zahraničí. In: *Philologica LXXIII : Zborník FiF UK* (103-112). Zodpovední redaktori: M. Dobříková a M. Vojtech. Bratislava: UK v Bratislave.

14 Plišková, A. (2010). Современное состояние русинского литературного языка в Словакии. In: *Studia Slavica Hungarica* [elektronický zdroj]. Vol. 55, no. 1 (1-23), online: <http://www.akademai.com/content/b73518x270562050>

вживать частіше і у веце комунікачных сітуаціях. Но треба повісти, же і монолінгвіста має такы формы языка, в котрых една домінує над другыма. Іде у великій мірі о язык професії або язык інтересів бісідуючого.¹⁵

В обцім можеме конштатовати, же при білінгвізмі (двоязычности, білінгвалности) іде о способность алтернатівно хосновати два языки (ці дві формы того самого языка) в залежности од сітуації і оточіння, в котрім ся комунікація одбывать. Кідь характерізуєме чоловіка як білінгвалного, то значить, же маєме на думці такого комуніканта, котрый знає хосновати два або веце языків на уровни репрезентанта языка або на уровни пасівного вживателя языка.

Білінгвізм може быти *індівідуальний і сіолоченьскый*. На фоні русиньского языкового контексту і знаня реалной сітуації на Словакії, а счаси і в сусідніх країнах, можеме в бівшій мірі бісідовати за сполоченьскый білінгвізм, зато же ту ся реалізує комунікація двома языками на великій географічній теріторії. Часто ся означає терміном *гіглосья*. Мож выходити і з того, же покы при білінгвізмі в рамках генетічно розділных языків порозумлїня ся мусить операти о конкретну базу знань і реално выбудовану компетенцію в одношіню к другому языку, при близких языках є іста міра порозумлїня натурално дана.¹⁶ В рамках русиньского языкового простору мож бісідовати тыж о *діагоналім* білінгвізмі. Іде о тіпічне знаня не літературной, а діалектной формы языка. Білінгвізм Русинів є тіпічным прикладом такого тіпу білінгвізму. Позераючи на уровень знаня языків, можеме выділити *рецейїївний* (пасівный) і *їпродукїївний* (актівный) білінгвізм. При *їпродукїївнім* білінгвізмі бісідуюме о языково інтегрованім єднотливцєві, котрый „бісідує двома языками і є навыкнутий і сіособный шоты языки обміняти в залежностї од акїуальной сітуації і своїх шотреб на выражїня“.¹⁷ При *рецейїївнім* білінгвізмі іде о тзв. пасівне знаня языка, коли єднотливец даному языку розумить, но сам ним з різних прічін актівно не бісідує. Така сітуація настає тогды, кідь родічі в каждоденній комунікації хоснують міджі собов русиньскый язык, але з дїтваком бісідують по словацькы. Дїтина їм розумить, але одповідать языком, котрый є про ню легший і знає, же може реаговати в її розуміню у „силнішїм“, домінантнішїм, языку і будуть ей розуміти. Далша сітуація настає, кідь родіч з языкового боку ся асімілує з місцєм свого бываня, котре є без компактного русиньского заселїня, а бісідує

15 Harding-Esch, E., Riley, P. (2008). *Bilingvni rodina*. Praha: Portál.

16 Nábělková, M. (2002). Medzi pasívnym a aktívnym bilingvízmozom (Poznámky k špecífiku slovensko-českých jazykových vzťahov). In: Štefánik, J. (red.). *Bilingvízmozus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Bratislava: Academic Eletronik Press, s. 103.

17 Nekvapil, J., Sloboda, M. a P. Wagner. (2009). *Mnohojazyčnost v České republice : základní informace*. Praha: Lidové noviny, s. 43. Зрпой: Golubyeva, Y. (2013). *Bilingvízmozus ruskojazyčných imigrantů v České republice : Diplomová práce*. Praha: FF UK, s. 36.

переважно языком другой культуры, причім свій первістний язык, респ. язык своїх родічів, не хоснує, або го вже ани не знає.¹⁸ Такий, в ліпшім припадї, рецептівно білінгвалний родіч уж в комунікації із своїма дїтми не буде хосновати русиньський язык, наслідком чого ся перерывать міджігенерачный языковый одказ.¹⁹ У многих языках часом може перейти рецептівный білінгвізм до продуктівного. Кідь береме огляд на близкость языків, то подля слов Міры Набелковой²⁰ не мусить ся нігда активувати (потенціална) продуктівна часть компетенцій в одношію к другому, в нашім припадї русиньському языку. В припадї інших языків тоты компетенції мають натуралну тенденцію ся активувати в комунікації з родженыма бісідниками і перейти до активного – продуктівного білінгвізму.

Русиньський язык є языком внутроетнічным, хоснованым першорядо при неофіціалній комунікації дома, міджі членами родины, приятелями ці знамыма. Главно в домашнім середовищу має найміцнішу позицію. Вплив мінорітного родинного окружіня ся ограничує лем на куртый період раннього дїтинства. Переважна векшына людей народностной меншыны уже абосрбовала до себе множество явів маєрїтной громады, як языковых, так і культурных. Перерывають ся повязаности мінориты з культуров матерьского етніка, а таким способом дана етнічна окремость (шпеціфічність) перестает быти каждоденнов потребов про людей. Все веце наберать сімболічну, емоціоналну ці інтелектуалну ціну. Внаслідку того ся пересувать із сполоченьской до інтїмной (родинной) сферы живота.²¹

Беручі огляд на вік, коли чоловік, респ. дїтвак ся научить другый язык, білінгвізм ділиме на *сімултанний* і *сукцесівный*. О сімултаннім білінгвізмі говориме тогды, кідь дїтвак собі освоює обидва языки нараз. Таки дїти не мають материньський язык і другый язык, але мож повісти, же білінгвізм є їх „материньським языком“. З другого боку, о сукцесівнім (насліднім, поступнім) білінгвізмі говориме тогды, кідь чоловік, респ. дїтвак, ся учить другый язык аж по тім, як уж добрі знає першы – материньський язык.²² З

18 Nekvapil, J., Sloboda, M. a P. Wagner. (2009). *Mnohojazyčnost v České republice : základní informace*. Praha: Lidové noviny, s. 43. Здой: Golubyeva, Y. (2013). *Bilingvismus ruskojazyčných imigrantů v České republice : Diplomová práce* (36). Praha: FF UK.

19 Gajdoš, M. a kol. (2001). *Rusini/Ukrajinci na Slovensku na konci 20. storočia. K vybraným výsledkom historicko-sociologického výskumu v roku 2000* (73). Prešov: Universum.

20 Nábělková, M. (2002). *Medzi pasivnym...* (106).

21 Плішкова. А. (2004, 2007). III. Соціолінгвістичный аспект : Пряшівска Русь. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich : Русиньський язык* (331-348). Redaktor naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.

22 Baker, C. (2006). Foundations of bilingual education and bilingualism. (4th ed., xii, p. 97) Buffalo: Multilingual Matters; Meisel, J. M. (2006). The Bilingual Child. In: Bhatia, T. & Ritchie, W. *The handbook of bilingualism*. (pp. 91-113). Malden, MA, USA: Blackwell Pub. Здой: Gulášová, I. (2013). *Porovnávacía štúdia prirodzene bilingválnych detí a detí navštevujúcich dvojjazyčnú výchovnú inštitúciu : Diplomová práca*. Praha: FF KU, s. 15.

часового аспекту мож бы было вызначіти вікову граніцю міджі сімультанным і сукцесівным білінгвізмом, котров є третій аж четвертый рік жывота дітины.

Росшырене є пересвідчїня, же білінгвіста стопроцентно знає обидва языки. Білінгвіста але хоснує научены языки в різній мірі і в різних інтенціях, но не знає їх абсолютно. Кідь бісїдуєме о русиньскім білінгвізмі, видиме ту шпеціфічний знак, коли в дакотрых сферах вжываня языка доходить к „перемінёваню кодів“ (переходу з єдного языка на другый) або к языковым „пожычкам“. Зато, же карпатыскы Русины в історії нігда не мали літературну форму свого языка збудовану на живій бісїді своїх автохтонных теріторій, а таксамо ани штат, в котрім бы тот язык був прімарным у вшыткых соціолінгвістичных сферах,²³ їх язык ся не міг природно розвивати, бо на збогачованя засобы слов не были створены сполоченьскы условія. До такой позіції є поставлений аж днесь, точніше по році 1989, але главно од року 1995, коли здобыв свою літературну форму і статус мінорітного языка в Словацькій републіці. Велика група людей, котры ся перестїговали із різних прічін (за роботов, ліквідація сел і т. д.) до міст, зачала в комунікації з новыма приятелями, але таксамо і зо своїма дітми хосновати словацькый язык, аргументуючі проблемами своїх дітей з языковыма компетенціями в словацькім языку в школі. Но было уж веце раз доказане, же білінгвізм є про дітваку веце приносным як проблемотворным. А в сітуації русиньско-словацького білінгвізму не є релевантнов прічїнов думати сі же дітвак, котрый дома бісїдує русиньскым языком, буде мати в школі проблеми із словацькым. Так шыроко в днешній добі розвинуте і слїдоване высыланя в телевизії і радію, книжки, інтернетовы блоги, статї і сайты, котры суть, аж на пару вынятків, практично лем в словацькім языку, го не можуть лімітовати у вжываню словацького языка, хоць спочатку лем в пасівній формі.

2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ РУСИНЬСКО-СЛОВАЦЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ

Бісїдуючі за „замінёваня кодів“ і языковых пожычок у русиньско-словацькых білінгвістів мож повісти, же їх найчастіше вжываня реєструєме у тых сферах або їх частях, де русиньскый язык не має выбудовану і розвинуту лексічну базу. Є то тіпичный знак про комунікацію білінгвістів. Розумиме під ним замінёваня окремых языків у конверзації, респ. в рамках єдного прояву, коли ся слово ці фраза єдного языка замінить словом ці фразов другого языка. Вызначным є з нашого погляду і выбір (вольба) уже конкретных средств выражїня під впливом передовшыткым різних

23 Plišková, A. (2008). Practical spheres of the Rusyn language in Slovakia. In: *Studia Slavica Hungarica*. Vol. 53, no. 1 (95-115).

комунікачних роль, в яких чоловік виступає. Про білінгвалну дитину то є в такім припадї цалком природным явом. Як найчастішы причіны переходу на другый язык мож увести сітуації, коли адекватне слово в языку хыбить, або ёго значіня мож ліпше выразити другим языком, або бісідуючій собі не знає спомянути на слово в данім языку, зато же го часто не хоснує.²⁴ Релативно частым в русиньскім языковім контексті є таке замінієваня языків („чередованя“), коли чоловік дакого цітує. З такыма замінами сьме ся стрїтили і при наших аудіозаписах. Уведеме приклады:

[aʲ kɾɔˈnʲiku ,ʲiʃiʃe | kɾɔnʲiˈkɑɾˈ | a mɔˈnʲika ,ʲivɑriʃˈ | ,ʃak on ,ʲiʃjɛl ,dɑɡdʲe v_ɔˈblɛku na ,ɔbɛʃi | ja ,ʲivɑɾu | ʃiɑ ,dɛ ,ʲiʃɔʋ | ,ʲʒʒe mi ,ʃiˈʋklo | bɔ ,mɑnˈɑ ,ʲivɑriʃˈ ʒe ʒʲɾˈkɔ | ,brɑʃi | ,mɑjɛ ʃiʃiˈsˈɑʃku],

або:

[,ʲivɑriʃˈ ʒe ʃiˈʋʃɔ | ʒe ,ʃiˈɛʃɑ sɑ ,ʲuʃi nˈɛmˈʃiɲu | nɔ ʃiɑj mɪ ,bɪlʲi ʋ□ ,ʃɛskʲu nˈɛ | a ,ʲivɑriʃˈ ʒe jaˈku],

ці вжыты фразы, котру перебере без языковой автокоректуры:

[,gɛj ,snɑʒu sɑ | zʲuˈbɑmʲi nɛxˈtɑmʲi].

Інакшым припадом як „замінієваня кодів“, є выбір языка. Бісідуючій переходить з єдного языка до другого в залежности од партнера в комунікації. Уже барз малы діти (кідь бісідуює о сімултанным учіню ся двох языків од народжіня) розлишуют сітуації на вжываня окремых языків подля того, з кым бісідуют. При наших аудіозаписах сьме ся стрїчали і з такыма сітуаціями. Напр. в селі Збой, окрес Снина, маєме записану комунікацію трєх жен на тему реконструкції хыжы, де при выразіню думкы словацькоязычного партнера в комунікації автоматічно наслідуює комунікація з ним у словацькім языку. По зміні партнера на русиньскоязычного особа ся вертат назад к русиньскому языку:

P²⁵1: [nɔ ʃiɑ ,ʃiɑm ,bʲuˈdɛ sɑ ,mʲuˈsʲiʃi dɑˈjɑk ʲiɛrɛrɔˈbʲiʃi | vna ,xɔʃɛ ʃiˈʋʃy]

P2: [ʒɑˈluzʲiʃi?]

P1: [ʃiˈlɔj zɑˈskliʃi]

P3: [nˈɛ | ja xɛm fɾɑnˈʲuske]

P2: [fɾɑnˈʲuske ʲɛj?]

P3: [ʃiɔ zɛm]

P2: [ɑlɛ ,mʲiʃliʃ ,ʃiɔʃiɔ ,ɔknɔ ,ʲɛj?]

P3: [ʃɛlʲu ,sʲiˈɛnʲu]

24 Grosjean, F. (2010). *Bilingual : life and reality* (53-54). Cambridge, Mass.: Harvard University Press; Heredia, R., Altarriba, J. (2001). Bilingual Language Mixing : Why Do Bilinguals Code-Switch? In: *Current Directions in Psychological Science* (164-168), vol. 10 (issue 5). Здой: Gulášová, I. (2013). *Porovnávacía štúdia prirodzene bilingválnych detí a detí navštevujúcich dvojazyčnú výchovnú inštitúciu : Diplomová práca* (23-24). Praha: FF KU.

25 P – респондент (1,2,3,...)

P2: [но *шӯ'шо* бы не□ ,было ,шйайшој] (адресоване респондентови P1)

Далшу подобну сітуацію маємо записану в Новоселіці (окр. Снина), де діалог між двома особами, єднов активно хоснуючов русинський язык а другов пасівно, зачинать жена середней генерациі вопросом в русиньскім языку а наслідно по одповіді ся приспособить партнерови в комуникаціі, 20-річному дівчати, котре по русиньскы не бісїдуе. Наслідно назад волить на выражїня своєї пожадавкы русиньскій язык:

P4: [но ,не□ знаў де вун *шӯ'шобў кѣш'* бі'цїгл'а ,дома | не□ ,вїд'їла□ с ,бигу | ,г'їга?]

P5: [н'есом сі ,їсїа чї шо | ,але ,асї он ,їшжел на аў'шобус | але ,н'е□ вјем]

P4: [на аў'шобус? | а ,двере ошво'рене?]

P5: [ја ,н'евјем]

P4: [а'ну°, буш' шйа'ка ,добра | ,вынѣс' мї ,мобїл | ја заво'лаў ,ман'ї]

При языковых пожычках білінгвіста єдно слово або курте словне спїяна з єдного языка вжые в другім, в єго приспособленій формї, т. з. же ся підряджує граматїчным правилам другого языка. В русиньскім языку є такий яв доста фреквентованый, бо домашня лексїчна база не є шырока, а зато до лексїкы были все перебераны слова чужоязычны. Языковы пожычки зо словацького языка в русиньскім середовїщі входять до бісїды через „філтер“ акцентологїї, морфологїї і фонологїї, а то в різній мїрї. Самособов платить то і наспак, коли білінгвісты хоснують русиньскы слова в комуникаціі в словацькїм языку.

Уведемо пару припадїв, котры ся находять в наших записах:

[но шйа ја ,жыву на ,влычї □ са мї шӯ ,заш'їал' ,жыје ,цалком ,добр'ї | ,бывам шӯ з□ ,родїчмї | **шӯ'сшрѣд'їеје шӯ наг'терној** □ шо шӯ ,нај-вече је шйак **зауї'маве шре шӯ'рїсїшӯ ,алебо да'шо шйа'кој** | шйак шо□ је **вѣч'шїндў на'роднї ,шйарк шдл'н'їны** | **шєн** ,л'їс | ,або шо шӯ ,мајме нб'вој | **а'ко ошв'рѣн'їе'двѣрї до шдл'н'їн** | **шй'шом** ,шш шӯ'рїсїшӯ ,мбжуш' **зай'машї** ,нашї **дрѣ'вѣн'ї** ,кдшдл'кышо шӯ ,вырбїш'їе'ден]

[на ,шрїбы до ,л'їса | кѣш' даја'ку **шре'хацку** | шӯ'рїс'шїка на ,кременец | на ,р'абу ,скалу | ,шумна сшар'їна | ,**вїл'аш** на сшар'їну° са дас' шй'бзерашї | на ,кривум ,цѣр'кбў шшам је дєре'вјана]

[шйа ја не□ шшш'удуву шѣ'шѣр' **момен'шшлн'е** | ани са не□ ,**хїсшам**]

[а ,тазда ,рбшш' в□ ,л'їсї вун је **жїв'нбснїк** ||□ кѣш' ,шрїжде нѣ'г'їл'а | шшг в□ нѣ'г'їл'у ,знајме **шогрїло'вашї** | або ,знајме □ шӯ је ,вече шйа'кых моло'дых шӯ на ,кривум з□ **родш'намї** | шо шй□ двї ,г'їшї ,мавуш' | шйа

, знаєме са *шак* зы'їши | *гас* □ ,їжаїи' ро'дин | *цецеа* *гѣс'аїи'* *г'їїѣј* *го* □ ,койы | а ,*г'їїи* са ,*бавл'аїи'* | а мы *с'їдї'ме* □ а *їѣчѣ'ме* *сі* *ко'басу* | ,*крѣмїл'ї* □ *шак* са *сїрѣїа'ваїме*]

[*ја вѣч'шинѣу* ,*рѣбл'у* ,*обїи* | *кѣд'же* ,*асїѣн'* ,*рас* на □ ,*гѣн'са* ,*їрѣба* *да'јак* *нор'малн'е* на' *їсїи* | *їѣр'јадно* | но а *їѣмыїам* ,*мамї* з *ва'рїн'ом* ,*їдла* □ *хло'їцї* | *їїѣда* *бра'їшѣве* | *вѣч'шинѣу* ,*рѣбл'аїи'* ,*звїшн'ї* ,*вѣцї* | *ко'їр'ї* *їш'їшѣ* | *ко'їр'ї* са *в'ја'ноц* ,*їыкавуїи'* | на'їрїклїи' ,*їду'їи'* *озѣ'бїиї* *їїен* ,*сїїромчѣк* | або *їѣїрї'їрїавл'ѣваїи'* *гаїа'кї* *рѣ'бѣїшї* *шѣ* *суїи'* *коло* ,*хыжы* | ,*алебо* | *їѣ'сїар'аїи'* са *ѣ* *їѣсїѣ'гар'скї* *звїр'аїа* | а *шак* ,*галеї*]

[*знаїеш* | *вун* *їѣ'зерїи'* *се'бѣ* | *же'бѣ* ,*всїїх* *цѣсїѣ'ваїи'* | а *їїам* не □ ,*маїеш* ,*мноїѣ* *ча'суѣ* на *їѣрѣ'сїїуїл'ѣван'а* *н'ѣ?*]

[*завї'нач* *їем* *хѣ'їш'їла* *да'їи* ,*н'ѣ* | *їїа* *їїам* *їѣ* *цыїшырылы* на ,*їшум* *наїї'саної*] [*ја* *їѣїрѣ'буї* са *наў'чїиї* | а ,*їан'їк* ,*їварїиї'* | *їїам* *їѣ* *їїа'кої* *їїла'чїїко* | на ,*скаїїї* *вун* *мї* ,*скѣрѣї* на ,*скаїїї* ,*вѣце* ,*їїѣѣ* ,*вѣвї...* ,*на* □ *їїи'* *їак* ,*їїак*]

[*ја* *ко'нѣчн'ї* *їѣже* □ *м* са *наў'чїла* | *цыїшырылы* *алїи* а *в*]

[а ,*їїравѣ* *їа* *їїм* *нѣс'ка* не □ *знав* □ *ѣм* ,*высвїїлїиї* | *же* *цї* *їїиї* ,*лукуы* | *шѣ* *їїам* | *шѣ* *їїам* *суїи'* *в* □ ,*сїїшужїцї* | *же* *цї* *їїѣ* *ко'сїло* са | а *черѣс* *їїен* ,*вѣр'х* са ,*їшыїкої* ,*мус'їло* *во'зїиї* | ,*алебо* *да'шѣ* са *аї* ,*їїам* *сконзумѣ'вало?* | *кѣїи'* ,*їрїклїи'* *да'ка* *ху'ѣѣѣ* *їїам* ,*была* | ,*алебо* *да'шѣ* *їїа'кої*]

Таки припады ся в наших записах находятъ часто. Барз фреквентованы суть, наприклад, слова [*вѣч'шинѣу* ,*їрѣ'сїрѣд'їѣ* ,*їѣ'часїѣ* ,*нор'малн'е* ,*ѣїѣво'рен'їѣ* ,*алебо* ,*їїен* ,*їїросїи'ѣ* ,*їїлавн'ѣ* ,*у'їылн'ѣ* ,*їїрї'блїжн'ѣ* ,*їївласн'ѣ* ,*зайї'їал'* ,*урчїиї'ѣ* ,*їѣд'їн'ѣ* ,*асїѣн'*] , котрых форма зїстаѣ еднака, така як *ѣ* і во выходословацкїм діалектї або словацкїм языку.

Особитѣв проблематїков ѣ штїл языковѣї комуникацїї і выбїр конкретных языковых средств выраїїня. Каждый комуникант тоты средства выбѣратъ їз шырокой і комплїкованѣ штрїктурированной базы, котру за цїлїй свїї до-теперїшнїї „языковїй жывѣт“ абсорбѣвав, і прїспособлїѣѣ їх своїм потребам, жебы мїг высловїти свої думкы. Таким способом выбраны средства пїдряджуѣ штїлотворным факторам, рїзным способом їх згруппѣѣ і створїть з них якусь схѣму, а то в одношїню їд сїтуацїї, в котрїї ся находитъ, і її частям – беручї оглїад на партнѣра, середѣвїще і цїль комуникацїї.

Подля того, в яких соціальних і комунікачних ролях ми і наші партнери виступаємо, дале в залежности од ціля і функції, яку свому виражіню ці конкретному діалогу даємо, подля темы розговору і в залежности од далшых факторів, все выберемо цілы системы средств называны „коды“ – будь різны языки, або формы (варієты) єдного языка. Єден з кодів має в тім припадї высший статус і хоснує ся в офіціальных сітуаціях, причім другый має статус низший і є языком непублічної, приватной комунікації. В тій сітуації мож таксамо бісїдовати о замінєваню („чередованю“) кодів. То саме фунгує і у монолінгвістів, котры міняють різны языковы штїлы в рамках єдного языка в залежности од сітуації і формалности прояву. Мож то выяснити на прикладї, коли чоловік штось пояснює, інтуїтивно выберать язык з высшим статусом, зато же пояснєваня рахує за процес высшого думаня, якому з языкового боку належить высша позіція. Таку сітуацію сьме захопили і в рамках аудіозаписів в селї Новоселіця, де респондент (докінця із старшой генерації) нам пояснює слово [мајуїїї] а в рамках єдного речїня выхоснує много словацькых слов, навыше ігноруючі адаптацію словацькых слов до русиньского діалекту, што про найстаршу генерацію не є абсолютно тіпічне. Уведжены характерістікы языковой комунікації видно і в наших аудіозаписах:

[так‘зване ма‘житі ,но то је о‘храна прет ,блесками | то то ,стар‘і ,л‘у‘де то о‘хран‘овалі як у‘рду таг_і...]

Бісїдуючі за „замінєваня кодів“ і языковых пожычок у русиньско-словацькых білінгвістів, згорнюючі мож повісти, же їх найчастїше вжываня є у тых сферах або їх частях, де русиньскый язык не має выбудовану і розвинуту лексічну базу. Вызначным є з нашого погляду і выбір (вольба) уже конкретных средств виражіня під впливом передовшыткым різных комунікачных роль, в яких чоловік виступать. Интересным шпецїфічным знаком білінгвістів є цїтованя другой особы, коли білінгвіста цїтує конкретну особу в її языку, причім таке цїтованя фунгує першорядо в комунікації міджі білінгвістами. Далшым интересным явом, котрый первістно не є білінгвалным, но в русиньскім контексті ся білінгвалным став, є інтуїтивна вольба языка з высшим статусом, вжываного про потреби „высшой“ комунікації, котрым про Русинів є язык словацькый. Тот яв є природным про вшыткых людей, бо є закоріненый в языковім інпуті²⁶ каждого чоловіка, но монолінгвісты волять лем штїл і хосновану лексіку в комунікації, причім білінгвісты выберают іщі міджі языками самама.

Русиньскый язык є днесь у великій мірі під впливом словацького языка. Праві лексічна сфера є найвеце атакована з боку чужоязычных

26 Языковий інпут є комплекс вшыткых вербалных і невербалных комунікачных імпульзів, яким є дїтвак выставлений од народжїня з боку особ, котры ся з ним контактують.

фреквентованих лексем, котры спонтанно переходять до центра засобы слов і витісняють старшы містны виходославянськы лексеми. Велика часть лексікы в бісіді людей є перевзята зо словацького ці чеського языка. В процесі трансформації і адаптації до русиньской засобы слов переходить акцентологічними, фонологічними, морфологічними і далшыма змінами. Языковы пожычки і їх адаптація то не є шпецифічний знак лем русиньского языка, але і многих далшых, до котрых входить главно англофонна лексіка. В минулім сторочу до русиньской лексікы переходили слова виходославянського походжіня, но тым, же сьме їм переважно розуміли, респ. розуміли сьме словам, од котрых были одводжены, могли сьме подобным способом створити слово у своїм языку. При англофонній лексіці ту є вызначнов, з єдного боку, языкова барьера, бо не є славянська, зато способ її дерівації може быти інакшый. З другого боку, свою роль ту має культурна барьера, зато же ся переберають слова тіпичны про дану культуру, повязаны з містными звыками, фразами або присловками, котры ся ід ним односять а на котры наша лексіка не має відповідный еквівалент, респ. базове слово, од котрого бы ся нове слово могло створити. Мінить ся подоба русиньского языка, респ. і діалектів, словна засоба яких ся приспособлює актуалній сітуації. Дакотры слова ся переберуть до лексічної бази русиньского языка і можуть фунговати як култівованы слова у вшыткых функціональных сферах (*їардвер, мейкай, гол, білборд, джез, целебріїа, ербет, зум, сїам, кокїшейл* і др.). Дакотры мож хосновати лем при неформалній комунікації на діскузных форумах, в устній комунікації або при „*чейшованю*“ (*їойїребую тейї; зарядом єм діїїїшовала вишїїкы фойїкы; мам выїївореный іїлейїїїї*). До лексічної бази русиньского языка англїцька лексіка входить через філтер словацького языка, де ся адаптує в неєднакій мірі у вшыткых языковых ровинах.²⁷

3. К ПРОБЛЕМАТІЦІ РУСИНЬСКО-СЛОВАЦЬКОЇ БІЛІНГВАЛНОЇ ВИХОВИ

За білінгвалну означуєме родину, в рамках котрой проходить комунікація у веце языках переважно з той причіны, же родічі не суть з єднакой языковой громады. Далшым варіантом родин, котры много авторів класіфікує як білінгвалны, хоць діти суть в них выставлєваны лем єдному языковому інпуту, суть родини, в котрых родічі хоснують єднакый материнський язык, но тот є інакшый, як язык їх околїці. Білінгвізм в припадї русиньского языка в одношію к словацькому є натуралным выслідком реалного факту, же

27 Плішкова, А. (2015). *Лексікологія і словойворїня русиньскоїо языка : Высокошкольський учебник*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інштїтут русиньского языка і культуры.

жыюць на народнасьцю і языкова змешаных тэрыторыях. Округі, в якім жыюць, і кождоденны сітуацыі, в якіх ся знаходзяць, прыятыя, зная і вжываня двух языків собі проста вынутыя, і зато ту білінгвална выхова з боку родічів часта не є свідомо рэгулована.

Екзістуе веце метод ціленой білінгвалной выховы. Найзнаміша з них несе назву *Грамонійів ыпрінціій*, а є побудована на досліднім дотрымванню прінціпу „една асоба = еден язык“. Інакшов методов є заведжыня другога языка аж в часі, коли має дїтина развинуты певны асновы першого языка (пераважно коло 3. року дїтыны). Третїв методов, яка дасть ся повісты, фунгуе главно в комунітах языковых меншын, є вжываня лем меншыноваго языка при выхові дїтвака вшыткыма членами родины, а язык маєрїтного жытельства прынямаць дїтвак мімо родины – в школі, з камаратами і под.²⁸ В русиньско-язычній аобласты є такых родин уже мало, в котрых бы іх членове з дїтинов вели комунікацію лем в русиньскім языку. В сучасности перераважна часть русиньскых родічів з дїтми бісїдуе по словацькы.

Бісїдуячы о білінгвалности, зарівно бы сьме хотїли спомянути і ей плюсы про чоловіка. Належыть ту окрема іншого факт, же дїтвак, але і дорослы човлік, посередництвом далшого языка може блыже і лїпше (т. є. прыма, а не лем спосередковано) спознати і культуру носітелів того языка, яку рэпрэзентуяць співанкы, прысловкы, народны традїцыі, кнжкы і т. д. В контэксті білінгвізму можуть зная другога языка помочі комунікаціі з членами шыршой родины, можуть помочі захавати родінны прыповідкы і традїцыі, і такым способом укрїпты родыну. Другым плюсом є, же в многых змешаных манжелствах, коли еден родіч на знае матерынскы язык свого партнэра, якраз дїтына, способна комунікаваты языками абідвох родічів, стае ся спюяючым элемэнтам міджы нима. Далшым плюсом є, же білінгвалны дїты скорїше собі усвідомлюяць, же язык є властно інструмэнтам комунікаціі а же еднакы рїчы в рїзных языках ся можуть азначаваты рїзно. Докажуть ся бавыты з языком, і так развываюць свое думаня, творывость і креатывность.

В науцнїй літэратурі ся уводыць шість асновных тїпів білінгвалных родин і іх лїнгвістычных сітуаціій.²⁹ З них у найбывшій мїрї на білінгвалну сітуацію Русынів ся дадуть аплікаваты тры тїпы за прэдаположыня, же за домінуючій язык грамады береме русиньскы язык:

1. Родічы і аокіліця суть двоязычны а родічы комунікуюць з дїтми абідвома языками, прычым в іх комунікаціі вядно шпэцыфічны знакы білінгвалной комунікаціі як „замінэваня кодів“, вольбу языка в залежности од партнэра в комунікаціі і мїшаня языків незалежно на асобі ці сэрэдывішы.

28 Štefánik, J. (2000). *Jeden člověk, dva jazyky* 32-36. Bratislava: AEP.

29 Позерай: Harding-Esch, E. a Riley, P. (2008). *Bilingualní rodina*. Praha: Portál.

2. Родічі мають розлічны материньскы языки, причім язык єдного з них є зарівно домінантним языком громады. Каждый з родічів комунікує з дїтваком од народжїня своїм языком, т. з. хоснує методу „єден чоловік = єден язык“. Такой припад є найчастїшым в рамках білінгвалных родин і сімультанного білінгвізму. В русиньскім середовіщі к такой сітуації доходить тогды, кідь ся єден з родічів приженив/оддала до русиньского села.
3. Родічі мають еднакый материньскый язык, котрый не є тотожный з языком громады, в котрій жыють. З дїтваком комунікують своїм языком. В тім припадї говориме о евентуалнім сукцесівнім білінгвізмі. Така сітуація не є частым явом, бо актуалный тренд не є нахылений стїгованю ся молодых родин до сел, в яких суть мінімалны можности найти собі недалеко роботу. Суть то скорїше вынятковы сітуації.
4. В контексті русиньской громады бы сьме могли доповнити іщі далшый тїп родины, який ся розвинув кінцём 20. і зачатком 21. стороча і котрый, нажаль, про Русинів не є приятный, бо русиньскый язык перестає функціонувати в найосновнішій соціолінгвістичній сфері – родинній. Родічі мають еднакый материньскый язык, котрый є еднакый з языком громады, в котрій жыють, але з дїтваком комунікують другим языком, в припадї Русинів на Словакії – языком словацкым, котрый є штатным языком, а практично тыж языком офіціалных сфер функціонованя ай в місці їх бываня. Але ту бы сьме ся дістали к уже высше споминаному сполоченьскому білінгвізму.

В контексті білінгвалной выховы ся стрїчає з пересвідчїнєм, же наслідком білінгвізму буде дїтвак мішати обидва языки і не буде способный їх од себе одділити. Такой погляд правдоподобно vznikнув під впливом бісїды дїтей, котры в істїм періоді жывота досправды мішають языки і в рамках єдного речїня. Звычайно ся выдїляють три головны штадії, якыма переходить розвиток бісїды білінгвалных дїтей:

1. В першій штадії дїтвак од себе не одділює обидва языки а в бісїді їх мішать без того, жебы знав выдїлити котры слова належать котрому языку. Таке мішаня є у дїтваку лем до часу, покы собі не усвідомить, же іде о два різны языки.
2. Поступно з тым усвідомлєванєм переходить до другой штадії, коли уж зачїнаєть языки од себе одділєвати, наприклад, подля того, з котрым родічом бісїдує (або ці бісїдує вонка з дїтми – в нашім припадї по словацкы, або дома з родічами – по русиньскы). З тым корешпондує і лексічна база, яка в даній штадії обсягує еквіваленты з обидвох языків. Кідь такой еквівалент іщі не має, не знає, помагать собі лексемов з другого языка. В контексті русиньского языка така поміч лексе-

мами з другого языка у великій мірі ся вживать під впливом сполоченьского білінгвізму.

3. В третій штадії суть уже языки од себе значно одділены, а дїтвак собі выберать, котрый язык вжыє на комунікацію з котров особов.

Часовы періоды, коли окремы штадії зачінають і як довго проходят, суть барз індивідуалны і залежать од веце факторів. Найважнішыма суть: особность дїтины, множество і якость контакту з каждым з языків, а важне є ці самы родічі в комунікації з дїтинов не черяють обидва языки. Про ускорїня часового періоду міджі окремыма штадіями є таксамо важне в якій мірі (і як довго) суть родічі охотны акцептовати мішаня языків у дїтины. Ліпше про чїстоту обидвох языків дїтвака є цілено го вести к одділєваню і розлишованю языків.

Погляд, же білінгвалный чоловік не годен ся зачленити ани до єдної з двох култур а зато псіхічно терпить, є далшым пересвідчїнєм в одношіню к білінгвізму. Проблема ідентїчности чоловіка не є лем вопросом языка. Творить го комплекс факторів, ід котрым належать, наприклад, місце народжїня, родічі, стары родічі і камаратя, в контактї з котрыма ся формовала єго особность, звыкы, традиції і свята, котры тримле єго родина. Знаня двох языків не може мати вплив на проблемы з ідентїčnostєв і своїм зачленїнєм до сполочности. Язык є лем єдным з тых факторів. Переважна часть білінгвалных людей має ясно в тім, до котрой културы, респ. ід котрому народу нележить. Є то їх властный выбір, к чому ся голосять, який має цїль і з котров културов ся хоче ідентїфіковати. Суть люде, котры на основі свого дотеперїшнєго жывота і выховы ся поважують за членів обидвох култур, і не робить їм то ниякы проблемы.³⁰ Дало бы ся повісти, же Русины на Словакїї в сучасности фунгують на такім прїнціпі. Суть членами обидвох култур – і словацькой, і русиньской. Русины ся інтегровали в маєрїтнім окружїню словацького етніка о то веце, же не мають свій окремый матерьскый штат. Їх домовинов є оддавна терїторія на котрій жыють, зато штаты, котры на нїй vznikали, принимали за свої і помалы ся асіміловали з маєрїтныма културами. Приналежность к русиньскому етніку часто має про них веце сімболїчну і емоціналну вагу. Знаме і такы припады, коли Русины одкрыто декларують, же суть Русинами, але зато, же жыють на терїторїї Словакїї, суть зарівно і Словаками. Але, подля нас, тот приклад скорїше свідчїть о неспособности розлишовати обсяг слов: „народность“, т. є. етнічна, народностна принадлежность, і „штатность“, респ. штатна принадлежность, што уж є друга тема.

30 Štefánik, J. (2000). *Jeden člověk...* (73-75).

Шпецифічну капітолу бы собі выжадовала і білінгвална выхова аплікована в школьській сістемі на Словакії, в нашім припадї переважно в малокласных школах або в школах з навчанём русиньского языка. Думаеме собі, же якраз навчання русиньского языка може помочи дїтём лїпше собі усвідомити характерістичны знакы свого етніка, што є добров базов к самопознаваню і самоідентіфікації. Нашым заміром але было представити білінгвізм і можности білінгвалной выховы у домашнім, родиннім середовіщі.

ЛІТЕРАТУРА

- Baker, C. (2006). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. (4th ed., XII, p. 97) Buffalo: Multilingual Matters.
- Botiková, M. (2002). Bilingvizmus v živote etnických minorít. In: Štefánik, J. (red.). *Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Bratislava: Academic Eletronic Press.
- Harding-Esch, E., Riley, P. (2008). *Bilingvní rodina*. Praha: Portál.
- Heredia, R., Aitarriba, J. (2001). Bilingual Language Mixing : Why Do Bilinguals - Code-Switch? In: *Current Directions in Psychological Science*, vol. 10 (issue 5), pp. 164-168.
- Gajdoš, M. a kol. (2001). *Rusíni/Ukrajinci na Slovensku na konci 20. storočia. K vybraným výsledkom historicko-sociologického výskumu v roku 2000*. Prešov: Universum.
- Golubyeva, Y. (2013). *Bilingvizmus ruskojazyčných imigrantů v České republice : Diplomová práce*. Praha: FF UK.
- Grosjean, F. (2010). *Bilingual : life and reality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Gulášová, I. (2013). *Porovnávacía štúdia prirodzene bilingválnych detí a detí navštevujúcich dvojjazyčnú výchovnú inštitúciu : Diplomová práca*. Praha: FF KU.
- Ябур, В. (2015). Проблемы граматичных категорий роду і паду перевзятых субстантивів в русиньскім языке. In: *Русиньскый літературный язык на Словакії : 20 років когніфікації. Зборник рефератів з IV. Міжнародної конгресу русиньского языка, Пряшів, 23. – 25. 9. 2015* (56-65). Зост. К. Копорова. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інштїтут русиньского языка і културы.
- Meisel, J. M. (2006). The Bilingual Child. In: Bhatia, T. & Ritchie, W. *The handbook of bilingualism* (pp. 91-113). Malden, MA, USA: Blackwell Pub.
- Nábělková, M. (2002). Medzi pasívnym a aktívnym bilingvizmom (Poznámky k špecifiku slovensko-českých jazykových vzťahov). In: Štefánik, J. (red.). *Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Bratislava: Academic Eletronic Press.
- Najnowsze dzieje języków słowiańskich : Русиньскый язык*. Redaktor naukowy P. R. agocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, 2007.
- Nekvapil, J., Sloboda, M. a P. Wagner. (2009). *Mnohojazyčnost v České republice : základní informace*. Praha: Lidové noviny
- Плішкова, А. (2008). *Русиньскый язык на Словеньску*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.
- Plíšková, A. (2008). Practical spheres of the Rusyn language in Slovakia. In: *Studia Slavica Hungarica*. Vol. 53, no. 1 (95-115).

- Plišková, A. (2010). Современное состояние русинского литературного языка в Словакии. In: *Studia Slavica Hungarica* [elektronický zdroj]. Vol. 55, no. 1 (1-23), online: <http://www.akademiai.com/content/b73518x270562050>.
- Plišková, A. (2013). Alexander Duchnovič ako produkt dobových jazykových koncepcií. In: Coranič, J., ed. *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí III* (299-310). Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove.
- Плішкова, А. (2015). *Лексикологія і слововживання русинської мови : Вищошкольський навчальний посібник*. Пряшів: Пряшівська університетська бібліотека – Інститут русинської мови і культури.
- Plišková, A. (2015). Rusínsky jazyk v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Русинський літературний мовний журнал : 20 років когнітивної лінгвістики. Збірник рефератів з IV. Міжнародного конгресу русинської мови, Пряшів, 23. – 25. 9. 2015* (202-231). Зост. К. Копорова. Пряшів: Пряшівська університетська бібліотека – Інститут русинської мови і культури.
- Průcha, J. (2004). *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál.
- Šatava, L. (2001). *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo.
- Štefánik, J. (2000). *Jeden člověk, dva jazyky*. Bratislava: AEP.

Anna Plišková – Zdenka Citriaková – Kvetoslava Koporová

RUSYN-SLOVAK BILINGUALISM IN THE CONTEXT OF THE CONTEMPORARY RUSYN LANGUAGE

SUMMARY

This contribution deals with the issue of Rusyn-Slovak bilingualism in contemporary Slovakia. The development of the Rusyn language in the context of minority-majority bilingualism is characterized by specific tendencies which we discuss here based on an analysis of audiotaped material. Our recordings offer a limited sample of the speech of a young generation of Rusyns representing Rusyn dialects of the Snina district in the region of eastern Zemplín County.

The Rusyn spoken vernacular in its present condition has been significantly influenced by Slovak. The lexicon has been most strongly “attacked” by foreign-language lexemes which have spontaneously found their way to the center of the vocabulary of the Rusyn-speaking population and have stamped out older native words of East Slavic origin. A great part of the lexicon in the spoken language largely of the younger generation of Rusyns is taken from Slovak and Czech. Penetrating into their vocabulary in a dynamic way are various foreign-language words, as well as entire linguistic constructions which are either adapted into a particular dialect or are simply adopted in their original form.

Linguists define several types of bilingualism. In the Rusyn language context in Slovakia we can, for the most part, speak of social bilingualism because communication in both languages is carried on here over a large geographical territory. Present in this landscape is also diagonal bilingualism based on a typical mastery of a non-literary and dialectal form of the language. Confusion of codes and linguistic borrowings on the part of Rusyn-Slovak bilingual speakers are most frequent in those spheres of language use in which Rusyn does not have a sufficiently developed vocabulary.

The environment in which Rusyns live and the everyday situations in which they are immersed simply demand the adoption, mastery, and use of two languages and thus bilingual education here often is not managed with conscious deliberation on the part of parents. There exist, however, several methods for achieving bilingual education from which there are many benefits for children. In practice, though, we encounter negative opinions and even prejudices toward bilingual education of children which insist that bilingualism negatively impacts their communicative, mental, and psychic development. In our view, practical experience supports exactly the opposite.

Key words: Rusyn-Slovak bilingualism, Code-switching, Language loans, Bilingual education, Rusyn language